

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

MINDENES LÁNGELMÉK

Bólyai Farkas, a tudós marosvásárhelyi tanár tudott annyit a magas matematikából, mint világhírű kortársa, Gauss. Csak éppen sohasem lett világhírű. Szánalmasan kicsinyes körülmények között élt. Messze attól a lehetőségtől, hogy tehetségét egyetlen irányban fejtsse ki. Nem volt tudós baráti köre; nem talált mértéket a korában, melyhez képességeit és eredményeit hozzámérje. Mérték helyett a szükségesség állott előtte. A szükségesség, korában, Marosvásárhelyen, nem a magas matematika fejlesztésében jelentkezett, hanem sokféle sajátos kicsinyességben. Bólyai: tanított, művészien hegedült, különleges szőlőfajták termesztésével kísérletezett és kályhákat csinált. Szükség volt a tanítására s a kályhákra is. A melegítő felületek kitanasztását ugyanazzal a tudományos elmélyüléssel és hevülettel végezte, mint a párhuzamosok megfejtésének titkát. A kicsinyes szükségesség megrontotta ítélőképességét saját tehetsége felől. Lelki egysúlyra törekedett s ezt csak úgy nyerhette el, hogy kifejtesszette magában egyfajta életbölcseletet, melyet bár sohasem fogalmazott meg, úgy hangzik valahogy: hogy minden viszonylagos, csak a tehetség abszolút s mindegy, hogy a tehetség miben jelentkezik, kályhákban-e vagy egy geometriai tétel zseniális megfejtésében? Sorsa nem engedte, hogy egyetlen szakmában nagy alkotó legyen; szétszórta hát lángelméjét mindenfelé. S mi nem dicsekedhetünk a külföld előtt Bólyai-val, a nagy matematikai alkotóval, mert nem tudjuk európai eredményekhez mérten csekély műve mellé felmutatni *egyéniségét is*.

Orbán Balázs báró neve sem hatolt soha túl a Kárpátokon. A fajta ügyeivel foglalkozó polihistorok sohasem lettek még világhírűek. Orbán Balázs még mi is inkább csak zseniális műkedvelőnek tartjuk s magam is gondolkodom, soroljam-e őt a magyar mindenes lángelmék, itt csak kiragadott példákban említett tragikus seregébe? Lánglélek volt, ha elméje élet kétségbe is vonná valaki. Egyetlen művében a földrajz, történelem és néprajz olyan elemeit zsúfolta össze, melyekből ma is nem e három, de tiz rokon szakma boldogabb, mert szakmailag elkülönült kutatói élnek. De volt ő politikus is író is, harcolt a székely nép szociális helyzetéért. Gyalog járta be Székelyföldet s még egy csodálatos fényképező masinát is feltalált. Korában fogalom volt. Személyiség.

Néha azt hiszem, hogy Kőrösi Csoma Sándor is sokoldalú, ezer dologgal bíbelődő, hazai székely mindenes zseni marad, ha a Buddha kolostor csöndjében nem találja meg azt az egyetlen, mellyel egy zseniális embernek életében egyedül érdemes foglalkoznia. Kőrösi Csoma felismerte a szakszerűséget. — Ő is többet, a mindent akarta. — de a végbevitt együtű munka: élete műve, a szótár, meghozta világhírét.

Ma már közhely azt hangoztatni, hogy kis népeknek sokoldalú tevékenységre van szükségük, ha élni akarnak. Mi számbelileg nem voltunk mindig kis nép Európában, értékeinket tekintve, minőségileg, ma sem vagyunk. Nemcsak a kis nép termeli a sokoldalú, mindenes zseniket, hanem az individualista is. Vannak kis számú, kollektív szellemű népek. — rokonaink a finnek is ilyenek, — akik hajlamosak a specializálódásra.

A mi jellemünk olyan, — s Széchenyi, aki ezt felismerte, küzdött ellene, — hogy a szakmai elkülönülést valamennyire lenézzük. Megvetjük az egyoldalúságot, mely némileg korlátozottá tesz. Fajti vonásunk, hogy félünk az egyoldalúsággal járó félszűzségtől. Teljes életre vágyunk. Gőzös szellemi önelltatók vagyunk. Satiáságunk a túlfeszített munka vállalása is; a bizalmatlanság mások munkájában. Áradó individualizmusunkban mindent mi akarunk elvégezni. (Nem a közösségi eszme alázatos hordozói, hanem szülői szeretünk lenni.) Földünk évszázadok óta termi a sokféle tehetszűeket. Bóvörű, szellemes, nagy életű, sok tudású, széles

műveltségű „reneszánsz egyéniségeket“ termel ez a föld. Nálunk ma századokkal a reneszánsz után, má, a Bedeaux-rendszer korában, még mindig teremnek férfiak, akik *egyszerre* művészek és műpártoló mecénások; tudósok, akik mindig úttörők egy kissé; írók, akik aktív politikusokká válnak, politikusok, akik később tollal harcolnak azoknak az eszméknek a megvalósításáért, melyeket hatalmi helyzetükben nem vihettek diadalra. Nekünk ma is van olyan önellátó, mindenes tehetségünk, aki építészmérnök, író, politikus, nyomdász és szervező egy személyben.

A világ népei pedig egyre nagyobb iramban haladnak a szakmai el-különülés felé. Korszerűtlenek vagyunk vajjon?

Vajjon azért születnek nálunk új és újabb mindenes zsenik, mert nálunk arra, aki tud, mindenüttl szükség van? Vagy a tehetségnek nincs rá lehetősége, hogy tudását egyetlen szakmában fejtsse ki? Kicsik az arányaink? Nincs kellő mértékünk? A kiválasztódás lehetősége hiányzik? Vagy fajtánk jelleméből ered a tragikus mindenes lángelméjűség?

Régen vívódom ezekkel a gondolatokkal.

Ez évben ismét meghalt közülünk valaki, aki míg élt: volt filozófus, képviselő, pénzügyminiszter, magyarság kutató, író, hitszónok és bank-elnök.

Tragikus sors a mindenes lángelmék sorsa, mert szétszórt műveiknél jelentősebb az életük. Míg élnek, lobogó egyéniségük ezreket ösztönöz. Olyanok, mint a kovász. És halálukkal *nagyobbik* részük pusztul el, mert nem egyetlen műfajt alkottak, nem egyetlen életműért éltek. Haláluk után kiderül, hogy életük legfőbb műve önmaguk volt, melyet ezer felé szórtak el. Mindenhez értettek. Sokfelé segítettek. Pályájuk és egyéniségük színesebb volt mint a külföldi pályatársaké. A haláluk után visszamaradó mű azonban sokkal kisebb s néha semmivé zsugorodik az időben. Halálukkal személyiségükvész el, mely míg élt és hatott, minden részlet-munkájuknak egybefogható, sajátos fényt és értelmet adott. (Nevük nem hatol túl a haza szűk határain, de szétszórt életük, mint a mag, meg-togan és bennünk újra terem: új mindenes zseniket, ezer kicsinyesség közt ezer módon alkotókat. S mi magyarok abban, ahogy mindenes láng-elméink emlékét őrizzük, személyi kultuszát ápoljuk, ahogy mindig újra megteremjük a kor szükségessége szerint őket. — talán más módon vagyunk korszerűek, mint a többi népek.)

Ignác Rózsa.

VÉGH GYÖRGY:

1928 NOVEMBER 7.

(Emlékezés Tóth Árpád halálára.)

Csigás hajam talán még szőke volt,
S egy Andersen mesét betűztem épen,
almát rágcsálva és törött diót
a lámpafény ezüst-szelíd kódében.

Nem-messze tőlem haldokolt az ősz
s utolsó lobbant már a lámpafény —
és Ő is haldokolt akár az ősz.
hét-csillagú november éjjelén.

Meghalt, de azt se tudtam akkor én.
hét-csillagú november éjjelén,
hogy Ő is élt és írt és szenvedett,
S hogy én is írok majd és szenvedek.

Meghalt és azt se tudta: hogy vagyok.
Jaj, oly magánosak a csillagok.